

Świat po II wojnie światowej

Materiał składa się z następujących części:

"Skutki polityczne II wojny światowej"

"Sytuacja w Europie po II wojnie światowej"

"Miejsca konfrontacji bloków militarnych"

"Podsumowanie"

"Słownik pojęć"

"Bibliografia"

Bibliografia:

- Źródło: *Fragment opracowania historycznego*, [w:] J. Tyszkiewicz, E. Czapiewski, *Historia powszechna. Wiek XX*, Warszawa 2011, s. 579.
- Źródło: *Fragment przemówienia Winstona Churchilla na temat sytuacji międzynarodowej*, [w:] L. Mularska-Andziak,, *Historia powszechna 1919–1991. Wybór tekstów źródłowych* , Pułtusk 1999, s. 129.

Świat po II wojnie światowej

Eksplozja bomby jądrowej podczas amerykańskich testów broni nuklearnej na atolu Bikini w Mikronezji w 1946 roku

Źródło: domena publiczna.

Nauczysz się

- wymieniać państwa, które powstały po II wojnie światowej,
- przypisywać kraje do bloków gospodarczych, politycznych i militarnych,
- znajdować na mapie miejsca konfliktów zbrojnych po II wojnie światowej.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Jeśli chcesz wiedzieć:

- które które kraje znalazły się za „żelazną kurtyną”,
- gdzie znajdowała się polska „strefa okupacyjna” Niemiec,
- skąd się wzięło powiedzenie: „Ale Sajgon”,

przeczytaj poniższy tekst.

Oś czasu – świat po II wojnie światowej

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Skutki polityczne II wojny światowej

Po II wojnie światowej, w której aliantami było 51 państw, ukształtował się w świecie model polityczny zwany **systemem jałtańskim**. Jego cechą była dwubiegunowość i konfrontacyjny system relacji między blokami politycznymi, militarnymi i gospodarczymi. Formalnie za ład światowy odpowiadała powołana na konferencji w San Francisco [czyt.: san francisko] w 1945 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) z siedzibą w Nowym Jorku, ale jej sankcyjne działania każdorazowo blokowało prawo weta jednego z pięciu stałych członków Rady Bezpieczeństwa: Chin, Francji, Stanów Zjednoczonych (USA), Wielkiej Brytanii czy Związku Sowieckiego (ZSRS). Wobec tych ograniczeń kontyngenty wojskowe pod wspólną flagą ONZ nie były w stanie przeciwdziałać konfliktom zbrojnym inspirowanym przez mocarstwa, ani stać na straży wartości Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne wszystkich członków ONZ w 1948 roku.

Spór między państwami narastał od 1946 roku jako wynik demobilizacji całych rzesz żołnierzy po wojnie. Ostatniemu rozbrojeniu uległa armia Stanów Zjednoczonych, która w 1947 roku zmniejszyła liczbę wojska do 670 tysięcy. W tym samym czasie zgodnie z decyzją **Józefa Stalina** Armia Czerwona Związku Sowieckiego powoływała pod broń nowe roczniki aż osiągnęła liczebność na poziomie blisko 4 mln żołnierzy. To stało się zarzewiem tzw. **zimnej wojny**, która generowała strach przed nowym światowym konfliktem. W celu jego zapobieżenia 12 państw skonsolidowało się w powołany w Waszyngtonie w 1949 roku blok militarny pod nazwą Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), który sukcesywnie będzie rozszerzany w dalszych latach po wojnie. Na przeciwnym biegunie po stronie sowieckiej powstał podobny sojusz obronny powołany w Warszawie w 1955 roku. Zrzeszał osiem państw zza „**żelaznej kurtyny**" z wyjątkiem Jugosławii. W kolejnych latach po wojnie Układ Warszawski będzie ewaluował w ilości członków aż do rozwiązania w 1991 roku.

> **Ważne!**
>
> Poniżej znajduje się mapa interaktywna ukazująca kraje NATO i Układu Warszawskiego. Najedź kursorem na oznaczenia w legendzie i przełączaj zawartość warstw, aby poznać szczegóły. Aby zapoznać się z opisami, należy kursorem otwierać informacyjne punkty wygenerowane na mapie.

Zasób interaktywny dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/b/PJN9Qbge0

NATO a Układ Warszawski

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 1

Podaj państwa byłego Układu Warszawskiego, które zostały członkami NATO.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 2

Ustal, które kraje NATO w przeszłości były w strukturach Układu Warszawskiego w ramach nieistniejących już państw.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 3

Opisz, w jakim kierunku w ostatnim ćwierćwieczu przebiega proces rozszerzania NATO

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Również poza Europą będą tworzone po wojnie bloki militarne o regionalnym charakterze: w San Francisco w 1951 roku Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (ANZUS), w Manili na Filipinach w 1954 roku Organizacja Paktu Azji Południowo-Wschodniej (SEATO) oraz w Bagdadzie w Iraku w 1955 roku Organizacja Paktu Bagdadzkiego, która w 1959 roku zmieniła nazwę na Organizację Paktu Centralnego (CENTO). Zrzeszenia te będą szukać bezpieczeństwa dla swych państw członkowskich w agendach politycznych realizowanej przez Stany Zjednoczone **doktryny Trumana**.

Członkowie pozaeuropejskich paktów militarnych

ANZUS (1951)	CENTO (1955-1979)	SEATO (1954-1977)
Australia	Irak (1955-1959)**	Australia
Nowa Zelandia (1951 - 1987)*	Iran	Bangladesz
Stany Zjednoczone	Pakistan	Filipiny
	Turcja	Francja (1954 - 1974)
	Wielka Brytania	Nowa Zelandia
		Pakistan (1954 - 1973)
		Stany Zjednoczone
		Tajlandia
		Wielka Brytania

*okres obowiązywania porozumienia wojskowego ze Stanami Zjednoczonymi

**okres uczestnictwa Iraku w Organizacji Paktu Bagdadzkiego

Natomiast bardziej neutralną postawę wobec światowych zagrożeń zajmie **ruch państw niezaangażowanych**. Jego postulaty obrony niezależności przejmą m.in. regionalne wspólnoty polityczno-ekonomiczne takie jak powołana w Kairze w 1945 roku Liga Państw Arabskich, konsolidująca kraje islamskie Bliskiego Wschodu, zainicjowana w Bogocie

w Kolumbii w 1948 roku Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) czy stworzona w 1963 roku podczas spotkania założycielskiego w Addis Abebie w Etiopii Organizacja Jedności Afrykańskiej (OJA).

Liga Państw Arabskich					
członkowie		**obserwatorzy**		**zawieszeni**	
państwo	**data**	**państwo**	**data**	**państwo**	**data**
Arabia Saudyjska Egipt Irak Jemen Jordania Liban Syria	1945	Brazylia Erytrea	2003	Egipt	1979 - 1989
Libia	1953	Wenezuela	2006	Libia	2011
Sudan	1956	Indie	2007	Syria	2011 - 2013
Maroko Tunezja	1958				
Kuwejt	1961				
Algieria	1962				
Bahrajn Katar Oman Zjednoczone Emiraty Arabskie	1971				
Mauretania	1973				
Somalia	1974				
Autonomia Palestyńska	1976				
Dżibuti	1977				
Komory	1993				

Innym politycznym skutkiem II wojny światowej będzie **dekolonizacja**, która przyczyni się do powstania wielu nowych państw m.in. w Afryce i Azji. Uruchomi również wiele negatywnych zjawisk społecznych związanych z migracjami oraz handlem bronią i ludźmi. Brak wykształconych elit, rozwiniętej gospodarki oraz kultury, konkurencyjnej wobec cywilizacyjnych zdobyczy świata zachodniego, będzie osłabiał potencjał postkolonialnych państw, przyczyniając się do ich nikłej stabilizacji. Powszechne staną się dla nich bratobójcze wojny, krwawe dyktatury i korupcja, uzależniające struktury polityczne tych

krajów od interesów mocarstw. Charakterystyczny dla „zimnej wojny” **wyścig zbrojeń** doprowadzi do traktowania nowych krajów jako miejsc strategicznych, np. dogodnych dla budowy baz wojskowych czy składowisk arsenału nuklearnego. Będzie również zarzewiem terroryzmu poprzez rekrutację członków spośród przedstawicieli grup zdesperowanych, aby stosować przemoc, celem poprawy własnego losu.

Ważne!

Poniżej znajduje się mapa interaktywna ukazująca przebieg procesu dekolonizacji Afryki i Azji. Najedź kursorem na oznaczenia w legendzie i przełączaj zawartość warstw, aby poznać szczegóły. Aby zapoznać się z opisami, należy kursorem otwierać informacyjne punkty wygenerowane na mapie.

Zasób interaktywny dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/b/PJN9Qbge0

Dekolonizacja Afryki i Azji

Źródło: Learnetic S.A., licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 4

Podaj, które państwa Afryki były niepodległe w momencie rozpoczęcia dekolonizacji tego kontynentu.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 5

Ustal, dlaczego Rokiem Afryki ogłoszono rok 1960.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 6

Zastanów się, dlaczego niektóre państwa postkolonialne ogłosiły niepodległość prawie zaraz po zakończeniu wojny, a inne czekały na to nawet pięćdziesiąt lat.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Przykłady powojennego terroryzmu

Rodzaj działalności przestępczej	Organizacje terrorystyczne
terroryzm lewicowy	Czerwone Brygady (Włochy) Frakcja Czerwonej Armii: Grupa Baader-Meinhof [czyt.:majnhof] (Niemcy) Akcja Bezpośrednia (Francja) PKK: Partia Pracujących Kurdystanu (Turcja) FARC: Rewolucyjne Siły Zbrojne Kolumbii (Kolumbia) Świetlisty Szlak (Peru) Ruch Rewolucyjny im. Tupaka Amaru (Peru)
terroryzm prawicowy	OAS: Organizacja Tajnej Armii (Francja) Wehrsportgruppe Hoffmann [czyt.: werszportgrupe hofman] (Niemcy) Nowy Porządek (Włochy)
terroryzm religijny	Islamska Armia Ocalenia (Algieria) Hezbollah (Liban) Hamas (Autonomia Palestyńska)

Rodzaj działalności przestępczej	Organizacje terrorystyczne
terroryzm nacjonalistyczny	ETA: Baskonia i Wolność (Hiszpania) IRA: Irlandzka Armia Republikańska (Wielka Brytania-Irlandia Północna) Czarny Wrzesień (Autonomia Palestyńska) Al-Fatah (Autonomia Palestyńska) Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny (Autonomia Palestyńska)

Ćwiczenie 1

Rozwiń skróty NATO, OJA, OPA i SEATO. Zapisz je poniżej.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj nowe państwo do byłego obszaru kolonialnego, posługując się mapą dekolonizacji Afryki i Azji.

kolonie belgijskie

kolonie brytyjskie

kolonie francuskie

kolonie portugalskie

kolonie włoskie

Burundi | Timor Wschodni | Mozambik | Kambodża | Burundi | Rwanda | Libia | Syria | Erytrea | Kuwejt | Mauritius

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 3

Wskaż prawidłowe dokończenie zdania. Spośród europejskich krajów działania organizacji terrorystycznych nie odnotowały:

- [ ] Wielka Brytania
- [ ] Belgia
- [ ] Portugalia
- [ ] Niemcy
- [ ] Włochy
- [ ] Francja
- [ ] Hiszpania

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Sytuacja w Europie po II wojnie światowej

Powojenny ład w Europie regulowały przede wszystkim podjęte w 1945 roku postanowienia konferencji głównych alianckich koalicjantów: Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Sowieckiego w Jałcie i w Poczdamie. Dotyczyły one w pierwszej kolejności przyszłości Niemiec, które obarczono wyłączną odpowiedzialnością za wywołanie wojny, zupełnie pomijając rolę Związku Sowieckiego, co wynikało z pozycji Józefa Stalina jako zwycięskiego sojusznika. Z tytułu win Niemcy miały wypłacić poszczególnym krajom odszkodowania za straty wojenne. W celu zabezpieczenia tych roszczeń zdecydowano o decentralizacji państwa niemieckiego i ustanowieniu stref okupacyjnych zarządzanych przez Francję, Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię i Związek Sowiecki, który ze względu na rozmiar poniesionych w czasie wojny strat przez pięć lat miał otrzymywać ze stref sojuszników dodatkowe kwoty odszkodowawcze. Józef Stalin równocześnie zobowiązał się zaspokoić ze swej części roszczenia Polski, dla której nie wydzielono w Niemczech osobnej strefy okupacyjnej. Jedynie Brytyjczycy, zarządzający Dolną Saksonią w północno-zachodnich Niemczech, przy sprzeciwie Związku Sowieckiego przydzielili na

trzy lata Polskim Siłom Zbrojnym na Zachodzie administrację niewielkich obszarowo terenów przy granicy z Holandią.

Uzgodnienia sojusznicze przewidywały ponadto wysiedlenia ludności niemieckiej z terenów Czechosłowacji, Polski i Węgier oraz związane z tym przesunięcia graniczne, przede wszystkim na korzyść Polski, której przyznano administrację nad Gdańskiem, częścią Prus Wschodnich oraz terenami do Odry i Nysy Łużyckiej. Przebieg wschodniej granicy Niemiec miała jednak regulować odrębna konferencja, do której zwołania nigdy nie doszło, a stan faktyczny w tej części Europy zatwierdzono dopiero w 1990 roku. Niemcy objęto demilitaryzacją, demokratyzacją, demonopolizacją i denazyfikacją. Procesy te miały również dotyczyć Austrii częściowo podzielonej na strefy okupacyjne, a częściowo będącej pod zarządem wszystkich mocarstw. Kontrolę międzynarodową do czasu zawarcia traktatów pokojowych rozciągnięto ponadto nad krajami, będącymi w czasie wojny sojusznikami Niemiec: Bułgarią, Finlandią, Rumunią, Węgrami i Włochami. Na obszarach większości tych państw stan faktyczny wyznaczała obecność armii sowieckiej, której okupacja, zwana wyzwoleniem, miała zabezpieczać interesy Moskwy w zakresie powoływania rządów przychylnych jej planom.

W Niemczech normalizacja sytuacji zależała od administratora strefy okupacyjnej. Najpierw w 1947 roku Amerykanie i Brytyjczycy ustanowili unię gospodarczą swych obszarów, nadając jej nazwę **Bizonia**, a w 1949 roku za zgodą Francuzów rozszerzyli ją w **Trizonię**, gdzie przeprowadzili demokratyczne wybory i wyłonionym w jej trakcie niemieckim politykom przekazali władzę administracyjną. W tym samym czasie w sowieckiej strefie okupacyjnej Niemiec skonfiskowano własność prywatną i rozparcelowano majątki ziemskie, a władzę przekazano w ręce całkowicie zależnej od Moskwy partii komunistycznej. Istotną rolę w transformacji sytuacji politycznej w Europie odegrał plan amerykańskiej pomocy gospodarczej dla krajów dotkniętych skutkami wojny. Przedstawił go w 1947 roku sekretarz stanu **George Marshall** [czyt.: dżordż marszal] i dlatego wspomniany program wsparcia antykryzysowego przybrał jego imię. W istocie był on projektem politycznym, mającym zapobiec wykorzystaniu przez Związek Sowiecki trudności gospodarczych i wywołanego nimi niezadowolenia społecznego do przejęcia władzy w krajach zniszczonych przez wojnę. W związku z tym Józef Stalin odrzucił tę pomoc i nazwał ją ingerencją w wewnętrzne sprawy państw. Skłonił również do takiego kroku zależne od siebie rządy, w tym Czechosłowację i Polskę, które początkowo przyjęły propozycję Stanów Zjednoczonych. Odpowiedzią Związku Sowieckiego na **Plan Marshalla** miało być utworzenie w 1949 roku **Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej** (RWPG), której dążeniem stawało się stworzenie z bloku wschodniego autarkii. W rzeczywistości RWPG było projektem instrumentalizowania krajów leżących w sowieckiej strefie wpływów poprzez odcięcie ich od relacji gospodarczych z zachodnimi państwami.

Ponieważ Amerykanie chcieli rozciągnąć Plan Marshalla również na strefy okupacyjne Niemiec, w tym Berlin, spięcie ze Stalinem było nieuniknione. W 1948 roku Związek Sowiecki zablokował zachodnie dzielnice Berlina, po czym zakazał ruchu osób i przewozu

towarów między okupowaną przez siebie wschodnią częścią miasta a częściami zajętymi przez pozostałych aliantów. Tym samym odciął dostawy żywności, opału i energii elektrycznej do zachodnich dzielnic. Alianci zorganizowali wówczas most powietrzny i dostarczali przez rok zaopatrzenie do tego obszaru drogą lotniczą. Wydarzenie to ostatecznie przesądziło o podziale Niemiec na obejmującą Trizonię **Republikę Federalną Niemiec** (RFN) ze stolicą w Bonn i zlokalizowaną w strefie okupacji sowieckiej **Niemiecką Republiką Demokratyczną** (NRD) ze stolicą w Berlinie Wschodnim. Strefy zachodnie Berlina pozostawały wciąż wydzielonym obszarem pod administracją aliantów i początkowo miały swobodny dostęp do stolicy NRD, ale sytuację ostatecznego rozdziału przesądziła w 1961 roku decyzja Moskwy o rozpoczęciu wznoszenia muru na granicy stref. Poprzez system umocnień, zasieków i posterunków wojskowych, z których wartownicy strzelali do osób próbujących przekroczyć granicę, doszło do podziału miasta, jego ulic, linii kolejowych, a nawet budynków. Ten zimnowojenny symbol rozebrano dopiero w 1989 roku po upadku komunizmu w Europie. Jego instalację przeprowadził Związek Sowiecki **taktyką salami** na terenach zajętych przez Armię Czerwoną. Wyjątkiem były anektowane w 1940 roku państwa bałtyckie. Litwa, Łotwa i Estonia nie uzyskały niepodległości, a stały się sowieckimi republikami metodą faktów dokonanych. Elementem koordynowania sowieckiej polityki transportu ideologii w głąb „imperialnych" państw było utworzenie w 1947 roku pod nazwą Kominformu Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych i Robotniczych na spotkaniu w Szklarskiej Porębie przedstawicieli partii komunistycznych z bloku wschodniego oraz Francji i Włoch. W rzeczywistości przedsięwzięcie to nie odegrało przewidywanej roli politycznej i zostało rozwiązane w 1956 roku.

Fragment opracowania historycznego

> 24 czerwca 1948 r. Stalin ogłosił [...] zamknięcie wszystkich tranzytowych połączeń lądowych i kolejowych łączących miasto ze strefami zachodnimi [...]. Stalin liczył, że w ten sposób uda się zmusić mocarstwa zachodnie do przyjęcia radzieckiej propozycji utworzenia ogólnoniemieckiego rządu, w którym niemieccy komuniści mieliby swoje wpływy.

Źródło: *Fragment opracowania historycznego*, [w:] J. Tyszkiewicz, E. Czapiewski, *Historia powszechna. Wiek XX*, Warszawa 2011, s. 579.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z fragmentem opracowania historycznego i uzupełnij notatkę poniższymi wyrazami.

Blokada zarządzona przez Stalina dotyczyła miasta [ ] i objęła strefy następujących państw: [ ], [ ] i [ ]. Blokada nie dotyczyła połączeń [ ] i dlatego tą drogą dostarczano do miasta potrzebne zaopatrzenie.

Stanów Zjednoczonych | Francji | lotniczych | Stanów Zjednoczonych | Wielkiej Brytanii | Stanów Zjednoczonych | Francji | Wielkiej Brytanii | Francji | Berlina | Wielkiej Brytanii

Zródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Sowietyzacja powiodła się natomiast w krajach demokracji ludowych, gdzie dokonano zmian ustrojowych, znacjonalizowano przemysł i odebrano właścicielom ziemskim ich nieruchomości. Parcelacja gruntów miała być pierwszym krokiem ku kolektywizacji rolnictwa, czyli upaństwowieniu gospodarstw, ale nie we wszystkich krajach została ona przeprowadzona. W Polsce dominującym modelem organizacji rolnictwa pozostały wciąż gospodarstwa indywidualne. Wzorem sowieckim w bloku wschodnim wprowadzono gospodarkę centralnie planowaną, gdzie wszystkimi mechanizmami rynku kieruje się odgórnie na mocy decyzji administracyjnych. Rezultatem takiej polityki ekonomicznej stawały się ustawiczne braki towarów na rynku, ich niska jakość, a czasami konieczność reglamentacji. Skutkowało to obniżeniem stopy życiowej komunistycznych społeczeństw w porównaniu z krajami zachodniej Europy, gdzie bogacenie się ludzi po wojnie następowało szybko. Celem intensyfikacji relacji gospodarczych w Europie ustanowiono w 1948 roku **Organizację Europejskiej Współpracy Gospodarczej**. W 1960 roku przekształciła się ona w **Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju**, do której obok państw europejskich weszły też Kanada, Stany Zjednoczone i Turcja. W 1951 roku Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, RFN i Włochy powołały **Europejską Wspólnotę Węgla i Stali**, która przyjęła w 1957 roku na mocy traktatów rzymskich postać **Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej** (EWG). W kolejnych latach dołączyły do tej organizacji: Dania, Irlandia i Wielka Brytania w 1973 roku, Grecja w 1981 roku, a Hiszpania i Portugalia w 1986 roku.

“ Fragment przemówienia Winstona Churchilla na temat sytuacji międzynarodowej

Od Szczecina nad Bałtykiem do Triestu nad Adriatykiem w poprzek kontynentu opadła „żelazna kurtyna” […]. Poza tą linią leżą wszystkie

stolice odwiecznych państw Europy centralnej i wschodniej. Warszawa, Praga, Wiedeń, Budapeszt, Belgrad, Bukareszt i Sofia, wszystkie te sławne miasta i ludność wokół nich znajdują się teraz w czymś, co nazwać muszę radziecką strefą, i wszystkie są przedmiotem, w takiej czy innej formie, nie tylko radzieckiego wpływu, ale bardzo wysokiego, a w wielu wypadkach wciąż rosnącego stopnia kontroli bezpośredniej z Moskwy. [...] Zdominowany przez Rosjan polski Rząd został zachęcony do dokonania ogromnych i bezprawnych najazdów na Niemcy, i mają teraz miejsce masowe wysiedlenia milionów Niemców na godną pożałowania i nieprawdopodobną skalę.

Źródło: *Fragment przemówienia Winstona Churchilla na temat sytuacji międzynarodowej*, [w:] L. Mularska-Andziak,, *Historia powszechna 1919–1991. Wybór tekstów źródłowych* , Pułtusk 1999, s. 129.

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z fragmentem przemówienia Winstona Churchilla na temat sytuacji międzynarodowej i ustal, które kraje wymienione przez niego nie znalazły się ostatecznie za „żelazną kurtyną” oraz określ, na ile zgodne z prawdą były jego twierdzenia o „bezprawnych” najazdach Polaków na Niemcy i wysiedleniach. Odpowiedzi wpisz poniżej.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

W porównaniu z wolnościowymi trendami państw zachodnioeuropejskich kraje zza „żelaznej kurtyny” doświadczały coraz większego reżimu ideologicznego. Wprowadzono cenzurę, represjonowano twórców niepokornych, uniemożliwiano prowadzenie niezależnych badań naukowych. Lansowano ateizm i materializm, a religię przedstawiano jako balast przeszkadzający w postępie cywilizacyjnym. Równocześnie, wychodząc naprzeciw duchowym potrzebom człowieka, propagowano kult przywódców, rozwijano rytuały i święta komunistyczne. Wprowadzano obowiązkowe uczestnictwo w masowych pochodach, gdzie za brak okazywania entuzjazmu i zaangażowania groziły represje. Istotą reżimu była wierność ideologii. Dla demokracji ludowych stała się ona niebezpiecznym narzędziem totalnego podporządkowania bloku wschodniego interesom Moskwy. Wyrażała to najbardziej czytelnie doktryna Breżniewa. Pomimo tego w demoludach od czasu do czasu dochodziło do antysowieckich wystąpień m.in. na Węgrzech w 1956 roku i w Czechosłowacji w 1968 roku.

Ważne!

Poniżej znajduje się mapa interaktywna ukazująca strefy okupacyjne Niemiec i Austrii. Najedź kursorem na oznaczenia w legendzie i przełączaj zawartość warstw, aby poznać szczegóły. Aby zapoznać się z opisami, należy kursorem otwierać informacyjne punkty wygenerowane na mapie.

Zasób interaktywny dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/b/PJN9Qbge0

Strefy okupacyjne Niemiec i Austrii

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 7

Podaj, którym państwom przyznano strefy okupacyjne w Niemczech i Austrii.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 8

Ustal, gdzie znajdował się zarząd wspólny dla wszystkich państw okupacyjnych.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Polecenie 9

Wyjaśnij, co mogłoby mieć wpływ na układ i rozmieszczenie stref okupacyjnych w Niemczech i Austrii.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Wartość amerykańskiej pomocy dla Europy w ramach Planu Marshalla w mln dolarów

Państwo	1949	1950	1951	Razem
Austria	232	166	70	468
Belgia i Luksemburg	195	222	360	777
Dania	103	871	95	385
Francja	1 085	691	520	2 296
Grecja	175	156	45	376
Holandia	471	302	355	1 128
Irlandia	88	450	0	133
Islandia	6	22	15	43
Norwegia	82	90	200	372
Portugalia	0	0	70	70

Państwo	1949	1950	1951	Razem
Republika Federalna Niemiec	510	438	500	1 448
Szwajcaria	0	0	250	250
Szwecja	39	48	260	347
Turcja	28	59	50	137
Wielka Brytania	1 316	921	1 060	3 297
Włochy i Triest*	594	405	205	1 204
razem:	4 924	3 652	4 155	12 731

*Wolne Terytorium Triestu istniało w latach 1947 - 1954

Źródło: M. Schain, *Plan Marshalla: pięćdziesiąt lat później*, Nowy Jork 2001, s. 98.

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z tabelą obrazującą wielkość amerykańskiej pomocy dla Europy w ramach planu Marshalla i wyjaśnij kontrowersje wokół beneficjentów tych funduszy m.in. w aspekcie wsparcia finansowego państw pokonanych oraz nieudzielenia pomocy państwom Europy Środkowo-Wschodniej.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Miejsca konfrontacji bloków militarnych

Wygaśniecie **mandatów** francuskich w Libanie i Syrii oraz brytyjskich na obszarze Palestyny doprowadziło do gwałtownych przeobrażeń na Bliskim Wschodzie. Postępujące od połowy XIX wieku osadnictwo żydowskie z powodu **Holokaustu** przybrało na sile po II wojnie światowej, wzmagając konflikt napływających z Europy Żydów z arabskimi autochtonami. Po wycofaniu się Brytyjczyków i proklamowaniu państwa Izrael w 1948 roku rozgorzała wojna domowa między grupami etnicznymi na obszarze Palestyny, w której ludność arabską wsparła militarnie Liga Państw Arabskich. Klęska tego arabskiego sojuszu w starciu z Izraelczykami spowodowała exodus Palestyńczyków do sąsiednich krajów, głównie Libanu,

Syrii i Jordanii oraz przyczyniła się do powstania arabskich enklaw etnicznych na terenie Izraela: w Strefie Gazy i na Zachodnim Brzegu Jordanu oraz we wschodniej Jerozolimie.

Okres powojenny to również czas konfliktów i wymuszonych zbrojnie zmian na Dalekim Wschodzie. Układ sił w regionie zmieniło na trwałe powstanie przy wsparciu ZSRS w 1949 roku **Chińskiej Republiki Ludowej na czele z Mao Tse Tungiem** [czyt.: zedongiem]. Pokonane przez komunistów siły nacjonalistyczne z partii Kuomintang pod dowództwem Czang Kai Szeka wycofały się na Tajwan i założyły tam swoje państwo, zwane **Republiką Chińską**, wspieraną przez państwa zachodnie. Tymczasem w Chinach na wzór sowiecki w atmosferze terroru i silnej propagandy podjęto kolektywizację rolnictwa i nacjonalizację przedsiębiorstw. Ponieważ zacofanie gospodarcze nie ustępowało, Mao odstąpił od kopiowania rozwiązań sowieckich i w 1957 roku, odcinając się również politycznie od ZSRS, rzucił **hasło „wielkiego skoku naprzód".**

Dzieło rodzimej industrializacji miało uczynić z Chin światową potęgę przemysłową. Postawiono przede wszystkim na produkcję stali. W tym celu oderwano od pracy na roli miliony chłopów i nakazano im wytapiać surówkę w prymitywnych przydomowych piecach. Na potrzeby tych hut karczowano lasy oraz sady. W rezultacie aż o 75% spadły plony w Chinach i pojawiło się zjawisko wcześniej niespotykanego głodu. Nieudana industrializacja spowodowała, że Mao w 1966 roku postanowił przerzucić się na front ideologiczny. W tym celu stworzył organizację młodzieżową **Czerwoną Gwardię**, w której znajdowali się fanatycznie mu oddani zwolennicy zwani hunwejbinami. Przy ich pomocy dokonała się tzw. „**rewolucja kulturalna**", w której chodziło o odcięcie się Chin od przeszłości i tradycji oraz świata zachodniego i jego osiągnięć.

Rozpętano kampanię nienawiści wobec inteligencji, dopuszczając się linczów na studentach, nauczycielach i innych osobach wykształconych. Niszczono wszelkie przedmioty uznawane za burżuazyjne, także książki i zabytki. Inteligentów próbowano reedukować, wysyłając ich do pracy na wsi, natomiast w ramach wyrównywania szans kierowano na studia młodzież wiejską. W rezultacie doszło do całkowitego paraliżu gospodarki w kraju: ustała niemal cała produkcja przemysłowa i rolna. Ponieważ sytuacja zaczęła wymykać się spod kontroli, Mao zdecydował się na ukrócenie poczynań Czerwonej Gwardii przy pomocy wojska. Opierając się na armii, Mao kreował dyktatorską władzę o niemal globalnym zasięgu kultu. Wspierał się on na wydrukowanej w ponad miliardzie egzemplarzy „czerwonej książeczce". Była ona formą zaleceń Mao odnośnie prowadzenia walki z amerykańskim **imperializmem** i sowieckim **rewizjonizm**. Docierała również do Stanów Zjednoczonych i Europy Zachodniej, zdobywając znaczną popularność w środowiskach lewicowej młodzieży i przyczyniając się do jej radykalizacji.

Pierwszym poważnym starciem na Dalekim Wschodzie między Związkiem Sowieckim a Stanami Zjednoczonymi była **wojna koreańska**, która wiązała się z ustanowionym po pokonaniu Japonii podziałem Korei na dwie strefy okupacyjne: amerykańską i sowiecką wzdłuż 38 równoleżnika. Zmiany miały obowiązywać do czasu utworzenia samodzielnych

władz koreańskich. W 1948 roku przeprowadzono odrębne wybory i na północy zwyciężyli komuniści, a na południu zwolennicy demokratycznej republiki. W rezultacie proklamowano dwa państwa: na północy **Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną** (KRL-D) oraz republikę Korei na południu.

Wojska sowieckie i amerykańskie wycofały się, co dawało złudzenie, że kwestia koreańska jest rozwiązana. W 1950 roku północnokoreański dyktator **Kim Ir Sen** pod pretekstem zjednoczenia Korei rozpoczął inwazję na południe. Komunistyczne wojska dwukrotnie liczniejsze, o sześciokrotnej przewadze w lotnictwie i siedmiokrotnej w broni pancernej, mając ponadto wsparcie ZSRS, w krótkim czasie zajęły cały półwysep. Rada Bezpieczeństwa ONZ podjęła decyzję o wysłaniu do Korei wojsk międzynarodowych. Niemal w całości składały się one z żołnierzy amerykańskich i dowodził nimi generał Douglas MacArthur [czyt.: daglas makartur]. Siły ONZ wylądowały w rejonie Inchon [czyt.: inczon]. W ciągu kilku tygodni rozbiły armię północnokoreańską i wkroczyły do KRL-D. Po stronie północnokoreańskiej walczyło wówczas kilka tysięcy żołnierzy sowieckich, głównie lotników, jednak nie wpłynęło to na ogłoszenie stanu wojny między mocarstwami. Po pewnym czasie do konfliktu włączyły się komunistyczne Chiny, które formalnie nie brały udziału w wojnie, ale zezwoliły na przekroczenie granicy z Koreą armii „ochotniczej", liczącej ponad 400 tysięcy żołnierzy.

Sytuacja strategiczna zmieniła się na niekorzyść wojsk interwencyjnych, które z kolei zostały zmuszone do odwrotu. Prezydent Stanów Zjednoczonych nie zaprotestował przeciwko decyzji Chin, obawiając się, że te działania mogą sprowokować do odpowiedzi ZSRS i doprowadzić do wybuchu trzeciej wojny światowej. Śmierć Józefa Stalina w 1953 roku pozwoliła przyspieszyć zakończenie wojny w Korei. W tym samym roku zawarto rozejm między stronami, a linia rozgraniczająca państwa koreańskie została ponownie ustalona na 38 równoleżniku. W ten sposób pojawiła się nowa „żelazna kurtyna" tym razem na Dalekim Wschodzie między dwoma państwami koreańskimi.

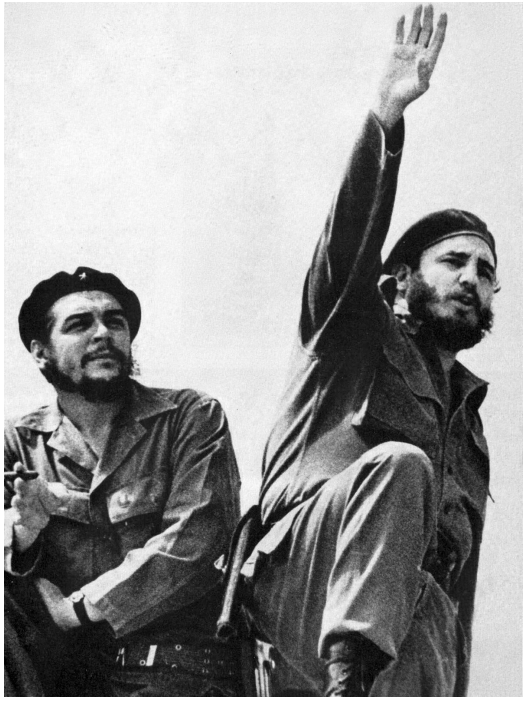

Amerykańscy żołnierze piechoty morskiej podczas lądowania pod Inchon w 1950 roku
Źródło: domena publiczna.

Tymczasem nowy przywódca sowiecki Nikita Chruszczow zadeklarował polepszenie stosunków z Zachodem zgodnie z doktryną tzw. „**pokojowego współistnienia**". Konfrontację militarną miała zastąpić inwazja ideologiczna, zwłaszcza na obszarach dekolonizacji. Nowe państwa łatwiej przyjmowały komunizm, zwłaszcza gdy wiązało się z tym istotne w momencie walki o niepodległość zaopatrzenie w sprzęt wojskowy. Szkolenie „bojowników rewolucji" miało na celu zmianę strategicznej pozycji Związku Sowieckiego wobec Stanów Zjednoczonych i ich gospodarczego eksportu demokracji w kraje postkolonialne. Kolejną okazją na przetestowanie własnych strategii dominacji była rewolucja na Kubie, gdzie w wyniku zbrojnego zamachu stanu w 1952 roku władzę objął dyktator Fulgencio Batista.

Wprowadził on brutalny reżim i tym samym wywołał falę społecznego niezadowolenia. Na czele przeciwników Batisty stanął młody **Fidel Castro** [czyt.: kastro]. Szybko rosnące szeregi oddziałów partyzanckich, dowodzonych przez niego i **Ernesta „Che" Guevarę** [czyt.: cze gewarę], do 1959 roku pokonały wojska dyktatora i zmusiły go do opuszczenia wyspy. Władzę w państwie przejęli stronnicy Castro. Starą dyktaturę zastąpił totalitarny system komunistyczny, który znacjonalizował gospodarkę i skolektywizował rolnictwo. Rozwiązał też partie polityczne, a ich przywódców pozamykał w więzieniach lub zmusił do emigracji. Naciski tych, którzy uciekli z Kuby do Stanów Zjednoczonych, wpłynęły na decyzje Amerykanów, aby podjąć w 1961 roku próbę obalenia Castro, organizując **inwazję w Zatoce Świń**. Wskutek braku poparcia społeczeństwa, które nie odwróciło się jeszcze od komunizmu, zamach stanu się nie powiódł.

Władze kubańskie, które po przewrocie Castro zacieśniły współpracę ze Związkiem Sowieckim, oskarżyły Stany Zjednoczone o agresję i zagroziły, że poproszą swojego sojusznika o interwencję zbrojną. Tymczasem przyjmowały od Sowietów broń i sprzęt wojskowy. W 1962 roku amerykańskie samoloty szpiegowskie wykryły na Kubie wyrzutnie rakiet atomowych, zainstalowanych tam przez ZSRS. Ówczesny prezydent Stanów Zjednoczonych John Fitzgerald Kennedy zażądał ich usunięcia i zarządził blokadę morską Kuby, rozpoczynając przygotowania do inwazji. W tym czasie w kierunku wyspy upłynęły już sowieckie okręty z kolejnymi rakietami i inną bronią. Oba mocarstwa zagroziły użyciem arsenału jądrowego i świat stanął na krawędzi wojny nuklearnej. Przez kilka kolejnych dni trwały ożywione negocjacje między przywódcami Związku Sowieckiego i USA. W końcu zawarto kompromis: Amerykanie zrezygnowali z opanowania Kuby, a Sowieci zdemontowali wyrzutnie i wycofali rakiety. W związku z kryzysem kubańskim pojawiła się idea tzw. gorącej linii. Było to stałe, specjalne połączenie telefoniczne między Kremlem a Białym Domem, które pozwalało natychmiast i bezpośrednio przedyskutować sporne kwestie, aby nie doprowadzić znowu do sytuacji zagrożenia konfliktem nuklearnym.

Che Guevara oraz Fidel Castro na Kubie w 1961 roku
Źródło: Alberto Korda, 1961, Museo Che Guevara, Havana Cuba, domena publiczna.

W czasie kryzysu kubańskiego zaczęła się zmieniać sytuacja w Wietnamie, który, podobnie jak to miało miejsce w Korei, do 1945 roku znajdował się pod okupacją Japonii. Pod koniec wojny przeciwko agresorom wybuchło antyjapońskie powstanie zbrojne, na czele którego stanął **Ho Chi Minh** [czyt.: ho szi min]. Po wyparciu Japończyków powstańcy proklamowali niepodległe państwo wietnamskie. Nie było to po myśli Francji, do której przed wojną należał cały Półwysep Indochiński, w tym i Wietnam. Francuzi nie zamierzali rezygnować z dawnej kolonii, dlatego wkrótce wybuchła wojna. Wietnamczyków wspierali komuniści chińscy, a Francuzów Stany Zjednoczone, którym zależało, aby komunizm nie zainstalował się w tej części Azji. Wojna partyzancka z wojskami kolonialnymi trwała do 1954 roku i zakończyła się zdobyciem francuskiej twierdzy w **Dien Bien Phu** [czyt.: dien bien fu]. Na mocy układu w Genewie Wietnam podzielono wzdłuż 17 równoleżnika na dwa państwa: **Demokratyczną Republikę Wietnamu** (DRW) i Republikę Wietnamu Południowego ze stolicą w Sajgonie, gdzie wpływy zachowały Stany Zjednoczone i Francja, która stopniowo zaczęła wycofywać się ze swoich kolonii.

Mimo postanowień pokojowych w żadnym z państw wietnamskich nie wprowadzono demokracji. Na północy sprawowała władzę partia komunistyczna, a na południu zapanowała dyktatura. Opozycję wobec południowowietnamskiego reżimu wspierali północnowietnamscy komuniści, którzy głosili hasła zjednoczenia Wietnamu. W 1961 roku powstała tajna armia wyzwoleńcza, zwana **Vietcongiem** [czyt.: wietkongiem], która była kierowana i uzbrajana przez DRW. Rozpoczęła ona działania partyzanckie na południu. W 1964 roku Vietcong ostrzelał amerykański okręt w **Zatoce Tonkińskiej**, co skłoniło Stany Zjednoczone do rozpoczęcia działań wojennych przeciwko partyzantce komunistycznej w Wietnamie Południowym. Ponieważ bazą wypadową i głównym źródłem zaopatrzenia tych sił był Wietnam Północny, w 1965 roku Amerykanie rozpoczęli bombardowanie celów

w tym kraju. Do wojny pośrednio przyłączyły się wtedy także Chiny i Związek Sowiecki, które rozpoczęły intensywne dostawy broni i sprzętu do oddziałów północnowietnamskich, szkoląc również ich bojowników. Początkowo społeczeństwo amerykańskie entuzjastycznie poparło wojnę, której celem było postawienie tamy ekspansji komunizmu w Azji, a tym samym zwiększenie bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych. Z czasem jednak armia amerykańska, pomimo ogromnej przewagi technicznej nad przeciwnikiem, zaczęła ponosić coraz większe straty.

Wojna partyzancka prowadzona była w trudnych warunkach tropikalnej dżungli, co zmuszało Amerykanów do coraz większego wysiłku militarnego, który jednak nie przynosił rezultatów. W 1968 roku w Wietnamie było już ponad pół miliona amerykańskich żołnierzy, co wzmagało nastroje **pacyfistyczne**, zwłaszcza wobec wzrostu liczby kadetów poległych, rannych i wracających do kraju psychicznie okaleczonymi. Największą zmorą amerykańskiej armii w Wietnamie była **wojna tunelowa**, prowadzona poprzez liczącą kilkaset kilometrów sieć podziemnych korytarzy, łączących wioski i rejony koncentracji oddziałów Vietcongu. Z pomieszczeń poniżej ziemi przez uchylone włazy prowadzono tam stały ostrzał, dlatego Amerykanie zdecydowali się penetrować wietnamskie kryjówki. Powołali specjalny oddział komandosów, nazwanych szczurami, do poszukiwania partyzantów w podziemiach i ich likwidacji. Kolejnym problemem dla amerykańskiej armii były rodzime stacje telewizyjne i radiowe, które na bieżąco, wprost z pola walki, relacjonowały przebieg wojny w Wietnamie. Dokumentowały one codzienne życie żołnierzy i pokazywały najbardziej krwawe sceny walk, co wywoływało w społeczeństwie ogromny opór.

Bezpośrednie i nie podlegające cenzurze relacje z Wietnamu kształtowały przekonanie o okropnościach wojny, która czyni z żołnierzy morderców. Komentatorzy wygłaszali śmiałe tezy i opinie krytyczne wobec polityki rządu, które de facto destabilizowały sytuację wojskową amerykańskiej armii i przyczyniały się do jej moralnej klęski. Ponieważ media donosiły o dokonywanych przez oddziały amerykańskie zbrodniach wojennych i skutkach użycia straszliwej broni zapalającej, zwanej napalm, to wzmagała się niechęć Amerykanów w stosunku do żołnierzy. Popularne stawało się hasło „**żadnego Wietnamu więcej**", które wyrażało postulat nieangażowania się USA w sprawy, które bezpośrednio ją nie dotyczą. W ten sposób Stany Zjednoczone od połowy lat siedemdziesiątych będą wycofywać się z interwencji w konfliktach zbrojnych na terenie państw postkolonialnych, np. w Angoli, gdzie mocno obecny był Związek Sowiecki, aby zachować wizerunek bezstronności, nawet gdy ta bezczynność prowadzi do ludobójstwa w krajach ogarniętych wojną.

W kwestii Wietnamu rok 1968 był kluczowy. Wygrał wtedy wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych **Richard Nixon** [czyt.: riczard nixon], obiecujący wycofanie wojsk amerykańskich z Wietnamu. W 1973 roku podpisał on zawieszenie broni, warunkujące proces stopniowego usuwania wojsk amerykańskich z obszaru Wietnamu Południowego. Wykorzystując burzliwą sytuację w USA, związaną z **aferą Watergate** [czyt.: łotergej], DRW złamała to porozumienie i w 1975 roku opanowała cały kraj. Zjednoczeniu państwa pod władzą komunistów towarzyszyły sceny ucieczki amerykańskiej armii i jej wietnamskich

zwolenników. Powiedzenie „**Ale Sajgon**” doskonale obrazuje stan chaosu i totalnego bałaganu, który ogarnął w 1975 roku choćby ewakuację południowowietnamskiej stolicy. Z dachu amerykańskiego konsulatu helikopter zabierał tylko wybrane osoby, natomiast reszta ludzi, będących tam, biła się o wejście na teren placówki, robiąc pobojowisko. Również w sąsiadującej z Wietnamem Kambodży, mimo podjętych prób, nie udało się Amerykanom utrwalić władzy, na którą mieliby wpływ. Na dodatek, kiedy wycofali się z Indochin, Kambodżę opanowali w 1975 roku lokalni komuniści. Tzw. **Czerwoni Khmerzy** [czyt.: kmerzy] pod przewodnictwem **Pol Pota** zaprowadzili okrutny reżim niespotykany w innych krajach komunistycznych. Całkowicie odizolowali społeczeństwo od reszty świata. Sterroryzowali ludność, a opornych zamknęli w obozach pracy pod nadzorem wojska. Brutalnej indoktrynacji poddali rodziny, którym odbierali dzieci w celach reedukacji. Zamordowali około 25% populacji Kambodży, czyli 2 miliony ludzi. Ich rządy zakończyły się w 1979 roku, kiedy Wietnamczycy wspierani przez Związek Sowiecki powołali tam nowe, marionetkowe władze komunistyczne.

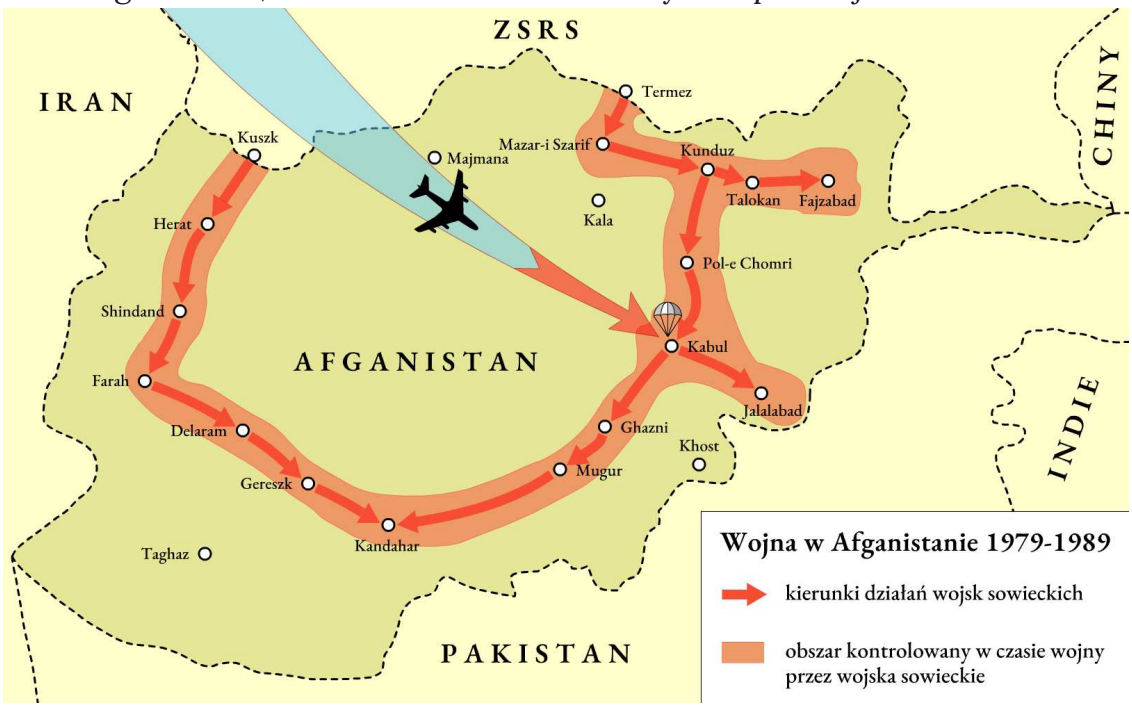

Antywojenny marsz studentów Uniwersytetu San Diego w Kalifornii w 1971 roku
Źródło: domena publiczna.

Od 1973 roku republiką ściśle współpracującą ze Związkiem Sowieckim był też Afganistan. Doszło tam do kilku zbrojnych zamachów stanu, dlatego komuniści zaczęli się obawiać, że ten kraj znajdzie się również pod wpływem Zachodu. Rozpoczęli więc w 1979 roku przy użyciu 100 tysięcy żołnierzy interwencję zbrojną w Afganistanie, zajmując stolicę tego państwa Kabul i osadzając tam uległego wobec nich przywódcę. W krótkim czasie powstała antysowiecka partyzantka, niechętna wprowadzonemu reżimowi. Bojownicy określali siebie **mudżahedinami**, czyli świętymi wojownikami, ponieważ walkę z komunistycznymi najeźdźcami postrzegali jako wojnę religijną. Słabo uzbrojeni partyzanci okazali się dla mającej ogromną przewagę techniczną armii sowieckiej niezwykle trudnym przeciwnikiem. Zasadzki i szybkie wypady niewielkich oddziałów, organizowane w górskim terenie z licznymi labiryntami wąwozów, były skuteczną taktyką przeciwko regularnej armii. Wojna

się przyciągała, nie przynosząc żadnych sukcesów, a jedynie straty. Rosła liczba zabitych i okaleczonych przez wojnę. Coraz częściej mówiło się o interwencji w Afganistanie jako o „**sowieckim Wietnamie**”.

Dowództwo sowieckie, ponieważ nie mogło poradzić sobie z teoretycznie słabszym przeciwnikiem, zaczęło używać gazów bojowych i stosować taktykę, polegającą na niszczeniu wiosek i pól, a także mordowaniu ludności cywilnej. Wiele państw było zszokowanych okrucieństwem Sowietów. W ramach sprzeciwu wobec ludobójstwa społeczność międzynarodowa zbojkotowała olimpiadę w Moskwie w 1980 roku, a Stany Zjednoczone i inne kraje nałożyły sankcje gospodarcze na ZSRS, w tym embargo na zboże. Zwrot w sowieckiej polityce wobec Afganistanu nastąpił dopiero po dojściu Michaiła Gorbaczowa do władzy w Moskwie. W 1988 roku rozpoczął on wycofywanie wojsk sowieckich z Afganistanu, które ostatecznie zakończył rok później.

Kierunki sowieckiej inwazji i rozmieszczenia wojsk na terenie Afganistanu w 1979 roku

Źródło: a.nn., domena publiczna.

Przejawem zimnowojennych stosunków było również **zagrożenie nuklearne**, wynikające z faktu posiadania od 1945 roku przez Stany Zjednoczone, a od 1949 roku przez Związek Sowiecki bomby atomowej. Oba mocarstwa prowadziły grę szafowania się arsenałem atomowym i groziły od czasu do czasu jego użyciem. Z tego powodu również inne kraje dla własnego bezpieczeństwa zaopatrywały się w broń nuklearną. Strach przed wojną wywołaną przez wybuch jądrowy powodował powstawanie schronów atomowych i stref wolnych od składowanej broni tego rodzaju. Ludność cywilną szkolono na wypadek wybuchu atomowego, organizowano próbne alarmy, ćwiczono warianty ostrzegania i ewakuacji. Nie przewidziano jednak, że największa powojenna tragedia nuklearna będzie dotyczyła nie wojny, a pokojowego wykorzystania atomu. W 1986 roku dojdzie bowiem na Ukrainie do **wybuchu w elektrowni atomowej w Czarnobylu**, a praktycznie dokona się to w przededniu zmian politycznych w świecie: upadku systemu zimnowojennego i rozpadu ZSRS.

Ćwiczenie 7

W oparciu o przytoczone fragmenty opracowań historycznych rozpoznaj konflikty XX wieku. Znajdź je w wykazie poniższym i umieść w tabeli w odpowiedniej kolumnie.

Po wykryciu instalacji pocisków przez amerykańskie samoloty zwiadowcze, w połowie października 1962 r., wbrew przypuszczeniom Chruszczowa, Stany Zjednoczone zareagowały bardzo energicznie, żądając natychmiastowego ich usunięcia. Kennedy odrzucił jednak możliwość inwazji [...], wprowadzając w zamian faktyczną blokadę wyspy, mającą uniemożliwić dalsze dostawy rakiet [...].	**Zwiększenie liczebności wojsk i ponawiane ataki na bazy [...] wokół Sajgonu w 1966 i 1967 r. oraz stosowanie taktyki „znajdź i zniszcz" spowodowały zmniejszenie obszaru znajdującego się pod kontrolą komunistów [...], nie były jednak w stanie całkowicie unieszkodliwić wroga.**	**Rząd chiński zdecydował się na przystąpienie do wojny. Niespodziewany atak ponad 200 tys. chińskich „ochotników" zmusił wojska ONZ do pośpiesznego odwrotu. W styczniu 1951 r. siły komunistyczne zajęły ponownie Seul, wypierając oddziały MacArthura poza 38. równoleżnik.**

konflikt czeczeński | wojna afgańska | wojna sześciodniowa | wojna koreańska | konflikt kubański | wojna wietnamska

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Źródło: J. Tyszkiewicz, E. Czapiewski, *Historia powszechna. Wiek XX,* Warszawa 2011, s. 532, 654, 735.

Kraje posiadające głowice jądrowe (stan na 2018)					
Nazwa państwa	**Rok**	**Stan wyjściowy**	**Rok**	**Stan maksymalny**	**Stan na 2018**
Stany Zjednoczone	1945	2	1965	31 139	6 800
Związek Sowiecki* (Rosja)	1950	5	1985	39 197	7 700
Wielka Brytania	1955	14	1980	492	215
Francja	1965	32	1990	505	300
Chiny	1965	5	2018	280	280
Izrael	1970	8	2018	80	80

Kraje posiadające głowice jądrowe (stan na 2018)					
Indie	1980	1	2018	140	140
Południowa Afryka (RPA)	1985	3	1990	6	0
Pakistan	1990	4	2018	150	150
Korea Północna	2005	8	2018	20	20

*w ramach ZSRS w Rosji, Kazachstanie, na Białorusi i na Ukrainie

Źródło: Raport Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań Pokoju (SIPRI) z 2018

Ćwiczenie 8

Na podstawie raportu SIPRI z 2018 roku na temat wielkości arsenału nuklearnego świata ustal prawdziwość twierdzeń:

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Wygasanie arsenałów jądrowych w pełni objęło jedynie Republikę Południowej Afryki.	○	○
Broń jądrowa w państwach trzecich dominowała przed 2005 rokiem na obszarze Azji.	○	○
Wszystkie kraje nuklearne powiększają dziś swoje arsenały jądrowe.	○	○
Do krajów posiadających głowice jądrowe po 1990 roku dołączyła jedynie Korea Północna.	○	○
W okresie „zimnej wojny” arsenał nuklearny NATO przewyższał potencjał jądrowy ZSRS.	○	○

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Podsumowanie

Ważne!

Cechą charakterystyczną powojennej rzeczywistości był wzrost znaczenia Stanów Zjednoczonych i Związku Sowieckiego na arenie międzynarodowej oraz ukształtowanie się między tymi państwami „zimnowojennych” relacji.

Miały one wpływ na sytuację w Europie, gdzie za tzw. „żelazną kurtyną” zaczęły powstawać demokracje ludowe silnie podporządkowane politycznie i gospodarczo Związkowi Sowieckiemu.

Dodatkowo wprowadzony na globalną arenę polityczną układ konfrontacyjny między światowymi mocarstwami przyczyni się do licznych konfliktów, przede wszystkim w Azji i na Bliskim Wschodzie.

Wojny lokalne przyniesie też dekolonizacja.

Słownik pojęć

afera Watergate

– skandal polityczny i związany z nim kryzys konstytucyjny, który miał miejsce w latach 1972–1974 w Stanach Zjednoczonych. W jego wyniku prezydent Richard Nixon [czyt.: riczart nikson] ustąpił ze stanowiska. Nazwa afery wiąże się z wynikami dziennikarskiego śledztwa odnośnie włamania do hotelu Watergate [czyt.: łotergejt] w Waszyngtonie, gdzie mieściła się kwatera wyborcza Partii Demokratów, w 1972 roku. Włamywacze, których zatrzymano, mieli instalować podsłuchy na zlecenie urzędującego prezydenta Richarda Nixona z Partii Republikanów

alianci

– sojusznicy powiązani formalnym przymierzem; tu termin oznaczający antyhitlerowskich koalicjantów podczas II wojny światowej

autarkia

– samowystarczalność gospodarcza, polegająca na funkcjonowaniu państwa bez konieczności sprowadzania surowców i towarów z zewnątrz

dekolonizacja

– zbrojny lub pokojowy proces likwidacji systemu zależności kolonialnych, polegający na wycofaniu się metropolii z zarządu danym terytorium i przejmowaniu władzy przez społeczności lokalne, połączony z formalnym ogłaszaniem niepodległości przez nowopowstałe państwa

demilitaryzacja

– proces rozbrajania i pozbawiania państwa sił zbrojnych, usuwania z danego terytorium sprzętu i budynków wojskowych

demokracje ludowe

– inaczej demoludy, kraje, w których pod naciskiem Związku Sowieckiego wprowadzono ustrój przejściowy na drodze do komunizmu, zachowano pozory demokracji poprzez istnienie parlamentu, wyborów powszechnych, sądownictwa, ale z równoczesnym monopolem jednej komunistycznej partii, bez istnienia opozycji i brakiem możliwości wpływu społeczeństwa na rządy

demokratyzacja

– proces wprowadzania demokracji do życia politycznego danego państwa, utrwalania swobód obywatelskich i procedur demokratycznych, np. poprzez wspieranie powstawania i rozwoju niefaszystowskich partii politycznych, wolnej prasy i organizacji pozarządowych
demonopolizacja

– proces likwidacji monopolów w gospodarce, polegający przede wszystkim na podziale dużych koncernów na mniejsze firmy produkcyjne i ułatwieniu działalności nowym małym przedsiębiorstwom
denazyfikacja

– proces likwidacji nazizmu, polegający m.in. na usuwaniu z prawa niemieckiego regulacji nazistowskich, rozwiązywaniu organizacji faszystowskich i rozliczaniu ich działaczy
doktryna Breżniewa

– sformułowana przez Leonida Breżniewa, sowieckiego przywódcę w latach 1964 - 1982, i obowiązująca w latach 1968–1989 koncepcja polityki zagranicznej Związku Sowieckiego wobec innych krajów bloku wschodniego, zakładająca ograniczenie ich suwerenności na rzecz wspólnoty „bratnich narodów" w celu rzekomej obrony łączącej te państwa ideologii. Stworzona celem usprawiedliwienia interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w 1968 roku. Potępiona przez Rumunię, Albanię, Jugosławię i Chiny
doktryna Chruszczowa

– sformułowana w okresie odwilży postalinowskiej przez Nikitę Chruszczowa, sowieckiego przywódcę w latach 1953 - 1964, koncepcja polityki zagranicznej Związku Sowieckiego, zakładająca rywalizację ze Stanami Zjednoczonymi na podstawie pokojowego współistnienia, czyli zaniechania otwartej wrogości i starcia na płaszczyźnie militarnej na rzecz rywalizacji na polu gospodarczym, kulturalnym i naukowym
doktryna Trumana

– zasada polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych, ogłoszona w 1947 roku przez urzędującego w latach 1947 - 1953 prezydenta Harry'ego Trumana, zakładająca pomoc krajom i narodom zagrożonym ekspansją komunizmu poprzez siłowe przejęcie władzy wewnątrz tych państw przez miejscowe ugrupowania komunistyczne bądź narzucenie tej doktryny przez czynnik zewnętrzny
Holokaust

– wywodzący się z języka greckiego termin oznaczający ofiarę całopalną, odnoszący się do ludobójstwa około 6 mln europejskich Żydów poprzez systemowe, metodyczne mordowanie ludzi z wykorzystaniem niemieckiego aparatu państwowego i przy współpracy sojuszniczych państw; terminu Holokaust używa się wymiennie z terminem Szoa (w transkrypcji angielskiej: Shoah) i Zagłada

imperializm

– tutaj: dążenie do podporządkowania sobie innych krajów
Józef Stalin

– przywódca sowiecki w latach 1922 - 1953, ideolog modelu państwa komunistycznego, twórca ogłoszonej w 1946 roku doktryny ustawicznej gotowości Związku Sowieckiego do odparcia zagrożenia zewnętrznego ze strony Stanów Zjednoczonych i innych „sił imperializmu", odpowiedzialny za wybuch „zimnej wojny" i sowietyzację krajów Europy Środkowo-Wschodniej
mandat

– w prawie międzynarodowym stan, w którym państwo ma obowiązek wykonywania wszystkich poleceń organizacji międzynarodowej. Organizacja ta może cedować swoje prawa na podmioty trzecie, które w jej imieniu, np. zarządzają określonym terytorium
pacyfizm

– antywojenny ruch społeczny występujący przeciwko konfliktom militarnym, inspirowanym rywalizacją mocarstw i wyścigiem zbrojeń, oraz domagający się zaprowadzenia w prawie międzynarodowym rozwiązań pokojowych, w formie skrajnej związany z zakazem posiadania broni i handlu nią
rewizjonizm

– tutaj: odejście od założeń komunizmu na rzecz zbliżenia do kapitalistycznych demokracji
ruch państw niezaangażowanych

– powstały z inspiracji Egiptu, Indii, Indonezji i Jugosławii na konferencji w Bandungu w 1955 roku ruch państw pozostających poza blokami politycznymi i ogłaszający neutralność wobec konfliktów zbrojnych z inspiracji mocarstw, dążący do zachowania suwerenności i samodzielności w kwestiach swej przyszłości. Wspierał procesy dekolonizacji w krajach Trzeciego Świata, czyli słabo uprzemysłowionych państwach Afryki, Azji i Ameryki Południowej oraz działania humanitarne w ogarniętych wojnami i głodem krajach Czwartego Świata, czyli upadłych politycznie i ekonomicznie państwach Trzeciego Świata
sowietyzacja

– proces narzucania państwom socjalistycznym wzorów sowieckich w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym, prowadzący do głębokich zmian mentalnych u ludzi, określanych wprowadzonym przez sowieckiego socjologa Aleksandra Zinowiewa mianem syndromu „Homo sovieticus", i objawiających się ślepym posłuszeństwem władzy, zniewoleniem ideologią, niezdolnością do samodzielnego myślenia i funkcjonowania bez narzuconych z góry sposobów postępowania, w końcu ucieczką od odpowiedzialności i wolności jako praw ludzkich

system jałtański

– nazywany „Świętym Przymierzem XX wieku", model organizacji porządku politycznego w świecie, przyjęty w 1945 roku na podstawie zapisów postanowień konferencji w Jałcie, a uzupełniony o rozwiązania przyjęte na konferencji w Poczdamie, i zakładający istnienie stref wpływów między dominującymi mocarstwami: Związkiem Sowieckim i Stanami Zjednoczonymi, które arbitralnie ustalają los państw i narodów zgodnie ze swoimi interesami, nie licząc się z wolą społeczeństw ani nie pytając o zdanie instytucji międzynarodowych

taktyka salami

– metoda stopniowego zdobywania władzy przez komunistów w krajach Europy Środkowo–Wschodniej, polegająca na przejmowaniu kolejnych obszarów władzy, co węgierski komunista Mátyás Rákosi [czyt.: matjasz rakoszi] porównywał do odkrawania cienkich plasterków salami. Pierwszym krokiem było wejście komunistów do koalicyjnego rządu i przejęcie resortów siłowych, w tym służby bezpieczeństwa. Następnie za pomocą tych służb rozpoczęcie represji wobec przeciwników politycznych, oskarżając ich o zdradę lub „rewizjonizm", czyli odejście od pierwotnej ideologii. W końcu poprzez zajmowanie kolejnych ministerstw i instytucji państwowych oraz tworzenie w miejsce rozbitych partii przyjaznych im ugrupowań dojście do etapu całkowitego przejęcia władzy, które odbywało się albo przez sfałszowanie wyborów, albo zbrojny przewrót

terroryzm

– umotywowany ideologicznie, planowy i zorganizowany ruch działań przestępczych pojedynczych osób lub grup, nastawiony na wymuszenie postulatów politycznych i społecznych na organach państwowych, co do których istnieje przekonanie, że działają autorytarnie, poprzez czyny realizowane z całą bezwzględnością, za pomocą różnych środków (nacisk psychiczny, przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych), w warunkach specjalnie nadanego im rozgłosu i celowo wytworzonego w społeczeństwie lęku

wyścig zbrojeń

– stałe zwiększanie arsenału militarnego w obawie przed osiągnięciem przewagi przez przeciwnika

żelazna kurtyna

– termin wprowadzony do języka politycznego w 1946 roku przez Winstona Churchilla [czyt.: łinstona czerczila], byłego premiera Wielkiej Brytanii, określający symboliczną linię graniczną między blokami politycznymi, gospodarczymi i militarnymi w Europie, będący szczelną barierą, trudno przekraczalną dla ludzi, informacji i idei, będącą symbolem zniewolenia krajów Europy Środkowo-Wschodniej

Bibliografia

Johnson P., (1992), *Historia świata od roku 1917 do lat 90*, Londyn: Puls Publications Ltd.

Czapiewski E., Tyszkiewicz J., (2011), *Historia powszechna. XX wiek*, Warszawa: PWN.

Judt T., (2020), *Powojnie. Historia Europy od roku 1945*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.